

ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ (1)

Της Αγγελικής ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Η ανακάλυψη του μεσαιωνικού παρελθόντος στα εθνικά κράτη του 19ου αιώνα δεν ήταν μια απλή ιστοριογραφική επιλογή. Καίριοι, για τη συγκρότηση και την επέκτασή τους, πολιτικο-ιδεολογικοί λόγοι - οι ίδιοι που συνέβαλαν και στη συγκρότηση της Ιστορίας ως επιστήμης - ανέδειξαν το Μεσαίωνα ως συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα στην αρχαιότητα και τη νεότερη εποχή. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να συγκροτηθεί ένα ιστορικό συνεχές, από το απώτατο παρελθόν ως το παρόν, να παρουσιαστεί ως νομοτελειακή η ίδρυση του εθνικού κράτους και να εξιδανικευτεί τελικά η προκαπιταλιστική τοπική παράδοση ως λαϊκή, δηλαδή ως «κοινή κληρονομιά» στην οποία οι πολίτες/πατριώτες αναγνωρίζουν το ατομικό και συλλογικό τους παρελθόν.

Η χεγκελιανή ωστόσο εκδοχή του ιστορισμού, στη διάδοση της οποίας στόχευσε εξ αρχής κάθε εθνικό κράτος μέσω της εκπαίδευσης, των εθνικών εορτών, επετείων κ.λπ., δεν αρκούσε για την ομογενοποίηση των διαφορετικών, γλωσσικών, φυλετικών και κοινωνικών ομάδων. Γι' αυτό, συγκεκριμένες πρακτικές του μεσαιωνικού θρησκευτικού παρελθόντος ανασύρθηκαν από τη λήθη για να ενισχύσουν ιδεολογικά πολιτικές δυνάμεις και θεσμούς του νεοσύστατου εθνικού κράτους. Πρόκειται για τη μυστική εκδοχή της ορθοδοξίας, με το βιωματικό τρόπο σύλληψης του θείου, που κυριαρχούσε ήδη από τα μέσα του 14ου αιώνα, τότε που στο Βυζάντιο και στα βαλκανικά κράτη (της Ρωσίας συμπεριλαμβανομένης) ο ησυχασμός επικράτησε ως μορφή θρησκευτικής πίστης και ως πολιτική ιδεολογία. Η εξέλιξη αυτή σήμανε για ολόκληρη τη λεγόμενη «Βυζαντινή Κοινοπολιτεία» την ευρύτερη διείσδυση της εκκλησίας στην κοσμική σφαίρα, γεγονός που ενισχύθηκε στα Βαλκάνια μετά την οθωμανική κατάκτηση. Η θρησκευτική αυτή εκδοχή ισχυροποιήθηκε στα χρόνια της σλαβιάς -τουλάχιστον για δύο ακόμα αιώνες-, με αποτέλεσμα να ριζώσει, να μπολιάσει αργότερα την πολιτική ιδεολογία και να μεταμορφωθεί σε λαϊκή παράδοση. Έτσι, η εκκοσμίκευση της θρησκείας και η μετατροπή της στα νεότερα κράτη σε ένα από τα συστατικά της εθνικής ιδέας, όχι μόνο δεν αφαιρέσε τίποτα από τη δύναμη της Εκκλησίας ως κρατικού θεσμού, αλλά αντίθετα λειτούργησε αμφίδρομα, ιεροποι-

ώντας την εθνική ζωή και ειδικότερα συγκεκριμένους πολιτικούς θεσμούς όπως τη βασιλεία.

Στο κείμενο του Δ. Κόκκου (1856-1891), διδάκτορα της Νομικής, δημοσιογράφου, συγγραφέα κωμειδυλίων και γραμματέα του προξενείου της Τεργέστης, περιγράφονται «αι τελεταί του Μύρου», της χρίσης δηλαδή του 14χρονου βασιλιά Αλέξανδρου Οβρένοβιτς, που έγιναν στη μονή της Ζίτσας (και μάλιστα στη συνάφεια της προηγούμενης κατά μία μέρα θλιβερής επετείου της μάχης του Κοσόβου). Το πολύτιμο αυτό ντοκουμέντο μαρτυρά γενικότερα τις αρμονικές σχέσεις και την αλληλοκατανόηση των συμβολικών πρακτικών των δύο εθνικών κρατών, του ελληνικού και του σερβικού -στάση όχι και τόσο αυτονόητη στο τότε πλέγμα των ευρωπαϊκών σχέσεων, αν κρίνουμε από την παρουσία μόνο ρώσου επίσημου εκπροσώπου. Ένας δίνει επίσης μια ιδέα για το ρόλο του Τύπου στην εδραίωση παρόμοιων πολιτικο-ιδεολογικών προτύπων πατριωτισμού και μορφών θρησκευτικής πίστης. Τέλος, αν και ο Κόκκος αποσιωπά την πολιτικο-ιδεολογική λειτουργία της ιεροποίησης της πολιτικής, στη συγκυρία του συμβιβασμού ανάμεσα στα κόμματα και το βασιλιά και της πολιτικής και πολιτειακής αστάθειας, ζωντανεύει, όσο δεν μπορεί να το κάνει ο ιστορικός της πολιτικής, την αναβίωση, σε θεοκρατική βάση, της διαπλοκής της πολιτικής με την εκκλησία και την απήχισή που είχε στα ευρύτερα αγροτικά στρώματα από το Μεσαίωνα. Πρόκειται για ένα κομβικό ζήτημα στην ιστορία των εξαρτημένων βαλκανικών κρατών (όπως η προσδεμένη τότε στο αυστριακό άρμα Σερβία) τα οποία για τη συνοχή και την επέκτασή τους συχνά εγγολώνονταν την ήδη ριζωμένη μυστική θρησκευτικότητα, ιεροποιώντας θεσμούς και αλύτρωτες γεωγραφικές περιοχές. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι και μετά την εξαφάνιση του θεσμού της βασιλείας, κι ακόμη ως σήμερα, το Κόσοβο γίνεται επίσημα αντιληπτό ως «ιερά γη», με βάση μια παρόμοια μεταφυσική σύλληψη της πολιτικής.

Η Αγγελική Κωνσταντακοπούλου διδάσκει Βαλκανική Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Σερβία, Κράλιεβον [Ζήτσα], 1889

Την μεταμεσημβριάν της αυτής ημέρας αφίκετο εις Κράλιεβον ο Έκτακτος απεσταλμένος του Τσάρου (ο εν Βελιγραδίω Πρέσβυς της Ρωσσίας) κ. Αλέξανδρος Περσιάνης [...] Περιέργον ότι ουδείς άλλος Κυρίαρχος εν Ευρώπη διέταξε ν' αντιπροσωπευθή δι' εκτάκτου απεσταλμένου εν ταις εορταίς του Μύρου. Βεβαίως η έλλειψις αυτή αποδοτέα εις άλλην έλλειψιν της σερβικής κυβερνήσεως, μηδεμίαν ποιησαμένης μνείαν ή κοινοποίησιν ούτε εις τους ενταύθα ξένους αντιπροσώπους ούτε εις τους εν τη ξένη οικείους αντιπροσώπους της περί της τελετής του Μύρου. Τούτο το διάβημα απέφυγε, κατόπιν νεωτέρας σκέψεως, η σερβική κυβέρνησις (εν ώ προυτίθετο κατ' αρχάς) το μεν διότι επεθύμει εις τας εορτάς να αποδώση καθαρώς εθνικόν χαρακτήρα, το δε διότι ούτε καιρόν είχε ούτε χρηματικά ποσά μεγάλα ήθελε διαθέση προς υποδοχήν ξένων αντιπροσώπων. Η Ρωσσία και μολαταύτα έπεμψε τον εκτακτόν της απεσταλμένον. Τούτο το μέτρον μιμούμεναι και άλλαι τινές μεγάλαι δυνάμεις διέταξαν εις τους ενταύθα πρέσβεις αυτών τα αυτά, ήτο όμως αδύνατον ούτοι να μεταβώσιν την τελευταίαν στιγμήν και παραστώσιν εις τας τελετάς της Ζήτησις, της πόλεως Κραλιέβου μη συνδεδεμένης σιδηροδρομικώς μετά του Βελιγραδίου. Και ούτως εν τη περιπτώσει ταύτη η Ρωσσία και ο Τσάρος εφάνη ως ο μόνος ενδιαφερόμενος πλειότερον παντός άλλου ευρωπαϊκού κράτους περί του Σερβικού λαού.

Την νύκτα της 19 η μεν πόλις Κράλιεβον λαμπρώς εφωταγωγήθη η δ' αρχαία Μονή «Ζήτσα» (Ζωή!) η Επτάπυλος, η προ αιώνων ιδούσα την εν αυτή στέψιν 7 Σέρβων βασιλέων και Αυτοκρατόρων, ήνοιγε την εσπέραν ταύτην τας πύλας της όπως ύστερον τοσούτων αιώνων ακούση τελουμένην αγρυπνίαν και μυστικήν προσευχήν υπέρ του νεαρού βασιλέως Αλεξάνδρου παρασκευαζομένου να δεχθή την επιούσαν το χρίσμα. Η Μονή αυτή είνε το παραμείναν μαρτύριον τεκμήριον της αρχαίας σερβικής δόξης και ευκλείας· έκαστος Σέρβος βασιλεύς λαμπρόν τι επιτελών έργον ή περιφανή τινά αράμενος νίκην ήρχετο εις τον σεπτόν και ένδοξον τούτον ναόν όπως θέση επί της βασιλικής του κεφαλής το στέμμα, το σύμβολον τούτο της βασιλικής αίγλης και ισχύος. Έκαστος τοιούτος βασιλεύς εμεγάλυνε τον Ναόν της Ζήτησις -σμικρότατον κατ' αρχάς όντα- και προσέθετε μίαν έτι πύλην επί πλέον, διά τούτο η Ζήτσα και είνε και λέγεται επτάπυλος.

Η 20 Ιουνίου ανέτειλε αιθρία και γαληνιαία· ήτο η ημέρα της επικοινωνίας ενός νέου βασιλέως μετά του επυρρανίου Πατρός· ήτο η ημέρα καθ' ην η ορθόδοξος σερβική εκκλησία προσήπτε θεϊόν κύρος εις μίαν υψίστην ανθρωπίνη εξουσίαν· η δε σερβική ιστορία προσέδεε τον μίτον της κλεινής υπάρξεως του σερβικού έθνους, τον οποίον πέντε αιώνες σκότους, μαρτυριών και βασάνων διέκοψαν.

Ο βασιλεύς Αλέξανδρος μετά του εν πλήρει στολή Αντιπροσώπου του Τσάρου και υπό την συνοδείαν των 2 αντιβασιλέων, του υπουργικού Συμβουλίου, της αυλικής α-

κολουθίας και πλήθους απείρου λαού εξεκίνηει την 9 ώραν της πρωΐας εκ Κραλιέβου εις Ζήτσαν, ένθα αφίκετο μετά ημισειαν ώραν. Από της 6 πρωϊνής ώρας τρεις σειραί αμαξών (εν είδει τριών δενδροστοιχιών) συνέδεον την Μονήν Ζήτσαν μετά της πόλεως Κραλιέβου, του πλήθους δηλονότι αδιακόπως μεταβαίνοντος από της πόλεως εις το Μοναστήριον, οι μεν μετά του δε. Πολλοί εκ των χωρικών και διήλθον την νύκτα κοιμηθέντες πέριξ του Μοναστηρίου εν υπαίθρω. Παράδοξος και εκφραστική ήτο η ποικιλία των στολών ην συνήντα τις μεταξύ του εις κύματα θαλάσσης κινουμένου τούτου πλήθους αστών, χωρικών, στρατιωτών. Αι γραφικαί εορτεραί χειρωνακταί ενδυμασίαι (εν Σερβία εκάστη επαρχία και μέρος έχει και ιδιαιτέραν ποικίλουςαν στολήν των χωρικών ιδίως των γυναικών) μετά των φράκων των αστών και υπαλλήλων και των στολών των αξιωματικών ώφειλον ν' αποτελέσωσι αρμονίαν υπό της ημέρας επιβαλλομένην [...].

Προ του Ναού της Ζήτησις ο Μητροπολίτης της Σερβίας Μιχαήλ μετά του επισκόπου Νύσσης Ιερωνύμου και του τοποτηρητού της επαρχίας Ζήτησις αρχιμαν. Δούτσιτς και άπαντες του αυτοθι Ιερατείου, ανέμενον εν ιερατικαίς αργυρουφάντοις στολαίς μετά χρυσών μιτρών τον Βασιλέα και ωδήγησαν Αυτόν εντός του Ναού. Εκεί ο γηραιός Μητροπολίτης ωμίλησε σύντομον λόγον προς τον Βασιλέα καταδεικνύων αυτώ την σημασίαν της στιγμής του Μύρου εκφράζων την ευχήν και ελπίδα ότι αι δεήσεις των συναθροισθέντων, της Εκκλησίας και σύμπαντος του έθνους θα φθάσωσι μέχρι του θρόνου του Υψίστου και εκλιπαρήσωσι υπέρ του Βασιλέως την πνευματικήν και σωματικήν ισχύν όπως ο Βασιλεύς αξίως εκπληρώση το δύσκολον αλλ' ένδοξον έργον του της ενώσεως του Σερβισμού. Μεθ' ο εξήτησε να είπη δημοσία ο Βασιλεύς τί πιστεύει, μεθ' ο η Α.Μ. απήγγειλε ισχυράς το «Σύμβολον της Πίστεως» είτα ο Αρχιερεύς Ιερώνυμος και Αρχιμανδρίτης Δούτσιτς λαβόντες τον Βασιλέα εκ των βραχιόνων ωδήγησαν αυτόν προ της ωραίας Πύλης, ένθα ο Μητροπολίτης Μιχαήλ έχρισεν αυτόν, επί του Μετώπου των χειλέων, παρειών των εκκομβωμένων στηθών και αμφοτέρων των χειρών. Ο Βασιλεύς εφόρει στολήν Συνταγματάρχου του πεζικού εξ ερέας, κατασκευασθείσης εν τω λαμπρώ Σερβικώ εργοστασίω εριούχων της πόλεως Παρασιίν. Έφερε δε περί τον τράχηλον χρυσούν Σταυρόν ουδέν δε παράσημον. Την στιγμήν του χρίσματος επεκράτει εν τω ναώ άκρα ησυχία, ην (τελουμένου του μυστηρίου) διέκοψεν ο ισχυρός και πυκνός κρότος των πυροβολοστοιχιών και αι κωδωνοκρουσίαι της Μονής· οι πάντες συνεκινήθησαν και αυτή η ένδοξος και αρχαϊκή Ζήτσα θα ανένηψε εκ του ληθάργου τοσούτων αιώνων, θα ανεπόλησε τας στιγμάς παρελθόντων χρόνων ευκλείας και δόξης...

Θ. [= Δημήτριος Κόκκος], Συμπληρωτικά των εν Σερβία εορτών, απόσπασμα από την εφ. Ακρόπολις, 7/7/1889